Centre for Health Equity Studies

Länsförsäkringar

Växelvis boende –

ett socialt experiment eller tryggast för barnen?

Projektgrupp: Malin Bergström, Emma Fransson, Anders Hjern

CHESS, Stockholms Universitet & Karolinska Institutet

Projekttid: augusti 2011- december 2015

Finansiär: Länsförsäkringsbolagens Forskningsfond

Sammanfattning

Sedan 1980-talet bor en ökande andel av de svenska barnen växelvis efter en föräldraseparation. Växelvis boende innebär att barnen flyttar regelbundet mellan sina föräldrars respektive hem och bor ungefär lika mycket hos båda. Växelvis boende är vanligare i Sverige än i något annat land. Mellan 35 och 40 procent av barnen med särlevande föräldrar bor växelvis, totalt cirka 200 000 barn. Ökningen av växelvis boende är en av de största förändringarna i barns livsvillkor i Sverige under de senaste åren. Det är också en förändring som är en uppenbart påverkbar faktor i barns liv, vilket gör forskning särskilt angeläget.

Denna rapport sammanfattar resultaten från Elvis-projektet, ett forskningsprojekt om barn i växelvis boende. Projektet har finansierats av Länsförsäkringsbolagens Forskningsfond och bedrivits på CHESS, Karolinska Institutet och Stockholms Universitet, under 2011-2015. Forskningen i Elvis-projektet har framför allt fokuserat barns hälsa och välbefinnande i växelvis boende under skolåren, och stora nationellt eller regionalt representativa enkätundersökningar har använts. Detta fokus beror delvis på att växelvis boende är vanligast i skolåldern, men främst på att man lättare kan efterfråga skolbarns egna åsikter och erfarenheter, medan forskning kring de yngre barnen är mer komplicerad metodologiskt sett. Tre delstudier inom ramen av projektet belyser dock de yngsta barnens situation. En baseras på ett nordiskt enkätmaterial, medan två studier utgår från intervjuer med knappt femtio föräldrar med barn 0-4 år i växelvis boende.

I merparten av studierna rapporteras barn i växelvis boende ha bättre psykisk hälsa och välbefinnande än jämnåriga som bor bara med en förälder. Detta mönster var likartat hos pojkar och flickor. Studierna pekar på olika faktorer som kan tänkas förklara att barn i växelvis boende överlag verkar ha en större chans till god hälsa än de som bor enbart med en förälder. De har till exempel ofta bättre materiella resurser. En annan möjlig förklaring är att de har tillgång till, och stöd från, båda sina föräldrar. Barn i växelvis boende har också oftare en god relation till båda sina föräldrar än de som bor enbart eller mest hos en förälder.

Studierna i Elvis-projektet visar alltså att växelvis boende kan fungera väl för barn i skolåldern. Men de genomförda studierna har inte kunnat mäta förändringar i barns psykiska hälsa och välbefinnande före och efter att föräldrarna separerat. För att ta hänsyn till sådana viktiga faktorer krävs longitudinella studier som följer barns hälsa under flera år. Också för barn med olika förutsättningar så som

funktionshinder eller andra sårbarhetsfaktorer saknas forskning, liksom för späd- och förskolebarn. Med denna begränsning är det ändå värt att notera är att inte någon studie i projektet tyder på att barns hälsa skulle vara *sämre* i växelvis boende än i boende enbart med en förälder från 4 års ålder.

Innehåll

Växelvis boende – 1
ett socialt experiment eller tryggast för barnen? 1
Sammanfattning 2
Inledning 5
Varför ökar växelvis boende? 7
Barn med separerade föräldrar 8
Ensamstående föräldrar 8
Projektet 9
Forskning på barn i växelvis boende har metodologiska begränsningar 9
Resultat från Elvis-projektet 10
Psykiskt välbefinnande/psykisk hälsa 11
Hälsovanor 15
Sociala livsvillkor 25
Skolmiljö 25
Föräldrarelationer 26
Föräldrars upplevelse av växelvis boende för förskolebarn 27
Diskussion 31
Späd- och förskolebarn 31
Skolbarn 31
Flickor och pojkar 33
Forskning som grund för beslut om boendeform för enskilda barn 33
Metodologiska svårigheter och behov av ytterligare forskning 34
Referenser 36

Inledning

Varje år är ungefär 50 000 barn i Sverige med om att deras föräldrar separerar. Sedan 1980-talet bor allt fler av dem växelvis. Växelvis boende innebär att barnen flyttar regelbundet mellan sina föräldrars respektive hem och bor ungefär lika mycket hos båda. Ökningen av växelvis boende är en av de största förändringarna i för svenska barns livsvillkor under de senaste decennierna. I mitten av 1980-talet bodde endast en till två procent av svenska barn med särlevande föräldrar växelvis jämfört med dagens 35-40 procent (SOU, 2011), se figur 1.

Boendeformen omfattar idag uppskattningsvis 200 000 barn. En svensk studie från 2009 visade att 85 procent av alla svenska 12 och 15-åriga barn bor åtminstone delvis med båda sina föräldrar, oavsett om dessa lever tillsammans eller inte (Bergström et al., 2013). Växelvis boende var dock fyra gånger vanligare hos barn med svensk- än utlandsfödda föräldrar (se Figur 2). Andra svenska data visar att boendeformen också är mindre vanlig bland familjer där föräldrarna har mycket låga inkomster (SOU, 2011). Av förskolebarnen med särlevande föräldrar bor 27 procent lika mycket hos båda föräldrarna men över hälften har någon form av boende hos båda (SOU, 2011). Antalet barn som bor växelvis förväntas öka ytterligare framöver eftersom hälften av alla föräldrar som nyligen separerat väljer växelvis boende för sina barn (SCB, 2009).

Figur 1. *Procent av barn till särlevande föräldrar som bor växelvis.* Källa: (SCB, 2014; SOU, 2011)

Figur 2. *Procent i olika boendeformer av svenskfödda barn efter föräldrars ursprung. Barn i åk 6 och åk 9 i den nationella klassrumsundersökningen Grodan.* N=167 410. Källa: (Bergström, 2012)

Traditionellt sett har främst resursstarka föräldrar valt växelvis boende. Att ha dubbla inkomster och hög utbildningsnivå (framför allt hos pappan) har varit vanligare i familjer med växelvis boende än där barnen bara bor hos en av föräldrarna (Juby, Le Bourdais, & Marcil-Gratton, 2005; Kitterod & Lyngstad, 2014). Data från SCB:s ULF-undersökning år 2007-2011 visar att det finns sociala skillnader i olika familjetyper även i Sverige. Exempelvis är det fler barn i kärnfamilj och växelvis boende som har högutbildade föräldrar än de som bor enbart hos en förälder, se Figur 3.

Figur 3. *Högsta utbildning för svarande förälder till barn i olika boendeform, andelar i procent.* Växelvis boende är boende ungefär hälften av tiden hos varje förälder. Källa Barn ULF 2007-2011. Ej publicerade data. N= 5137

I Sverige kommer de flesta separerade föräldrar gemensamt överens om hur barn ska bo efter en separation (SOU, 2011). Uppskattningsvis 14 procent söker stöd hos familjerätten för att lösa frågan om kring vårdnad och umgänge (Socialstyrelsen, 2011) och cirka två procent av särlevande föräldrar har vårdnadstvister i domstol (Rejmer, 2003).

Varför ökar växelvis boende?

Sverige har en lång tradition av familjepolitik med uttalade jämställdhetsmål när det gäller föräldraskap och yrkesliv (Daly, 2011; Wells & Bergnehr, 2014). Ett exempel på detta är föräldraförsäkringen, som varit könsneutral sedan 1974. Men även den statligt subventionerade barnsomsorgen och möjligheter för alla föräldrar att vara hemma med sjuka barn underlättar för ett jämställt föräldraskap. Sedan början av 2000-talet har det offentliga politiska målet varit att påverka föräldrar att dela föräldraledigheten lika (Daly, 2011; Klinth, 2008). Under 2012 använde pappor ungefär 24 procent av föräldradagarna (Försäkringskassan, 2013). I linje med denna familjepolitik har vi också den största andelen förvärvsarbetande kvinnor bland OECD-länderna; 81 procent (OECD, 2014).

Det är rimligt att anta att den svenska familjepolitiken även spelat en roll för svenskarnas attityder kring pappors engagemang i späda och små barns liv (Haavind, 2011; Mellström, 2006). Det finns dock fortfarande påtagliga skillnader i såväl vad som förväntas av mammor och pappor som i när och hur de är hemma med barn (Wells & Sarkadi, 2012). Redan 1976 blev det möjligt med delad vårdnad efter separation, under förutsättning att föräldrarna var överens ("Regeringens proposition 1975/76:170," 1976). Sedan 1998 är gemensam vårdnad praxis om föräldrarna inte bor tillsammans och föräldrar kan också dömas till växelvis boende, även om inte båda parter vill det (Regeringsproposition 1997/98:7).

Liknande förändringar av familjebalken har lett till ökning av växelvis boende också i andra länder så som Belgien (Sodermans, Matthijs, & Swicegood, 2013) och Australien (Kaspiew et al., 2011). Trots att växelvis boende ökar i många länder i västvärlden, är det vanligare i Sverige än i något annat land (University of Oxford, 2011). I många europeiska länder är andelen barn i växelvis boende betydligt lägre än i Sverige, så som i Finland, Tyskland och Spanien. Länder som påminner om Sverige i detta avseende är i Norge med cirka 25 procent av barn med separerade föräldrar i växelvis boende (Kitterod &

Lyngstad, 2014) och Danmark, Nederländerna, Belgien och vissa delstater i USA med cirka 20 procent (Heide Ottosen & Stage Hansen, 2012; Melli & Brown, 2008; Sodermans et al., 2013; Spruijt & Duindam, 2009). Jämförelser mellan andelen barn med växelvis boende i olika länder får dock göras försiktigt, eftersom definitionerna av boendeformen ofta skiljer sig åt. I Elvis-projektets studier har växelvis boende definierats som att barnet bor ungefär halva tiden hos respektive förälder medan internationella studier även inkluderar barn som bor 30 procent av tiden hos en förälder i kategorin (Melli & Brown, 2008; Nielsen, 2013a).

Barn med separerade föräldrar

Barn till separerade föräldrar löper ökad risk för känslomässiga eller sociala problem liksom lägre välbefinnande jämfört med barn i kärnfamiljer, vilket kan förklaras av flera faktorer (Bjarnason et al., 2012; Ängarne-Lindberg & Wadsby, 2009). En orsak är minskade resurser i form av socialt skyddsnät, ekonomi och minskat stöd, närhet och engagemang från föräldrarna (Lansford, 2009). Barns lägre välbefinnande efter en separation kan också ha samband med familjekaraktäristika som föregått separationen. Separerade föräldrar har oftare psykiska problem och ansträngd ekonomi än de som lever tillsammans och dessa problem kan ha funnits redan före separationen (Gähler, 1998; SOU, 2011). Långvariga konflikter mellan föräldrarna har identifierats som en avgörande faktor för barns välbefinnande och hälsa och förekommer i högre utsträckning mellan föräldrar som står inför en separation eller som faktiskt flyttat isär (Amato & Sobolewski, 2001; Melli & Brown, 2008).

Ensamstående föräldrar

Föräldrars hälsa och konfliktnivå påverkar inte bara barns välbefinnande (P. R. Amato, 1993; Melli & Brown, 2008) utan har också betydelse för hur de kan komma överens om frågor kring vårdnad och umgänge efter separationen (Melli & Brown, 2008; Sodermans et al., 2013). Studier från Sverige och andra länder har visat att ensamstående mödrar löper ökad risk för ekonomiska bekymmer (Cooper et al., 2008; Fritzell & Burstrom, 2006), stress i vardagen (Bakker & Karsten, 2013) och arbetslöshet (Fokkema, 2002; Fritzell et al., 2012; Zabkiewicz, 2010). Begränsat socialt nätverk är också vanligare bland ensamstående mammor än bland de som är gifta (Botterman, Sodermans, & Matthijs, 2015). Såväl ensamstående mammor som pappor utan eller med sporadiskt umgänge har ökad risk för både fysisk och psykisk ohälsa (Peacey & Hunt, 2008; Ringbäck Weitoft, 2003). I en svensk studie hade ensamstående föräldrar lägre tillfredställelse med samtliga studerade aspekter av sin livssituation och hälsa jämfört med de som hade barnen växelvis eller levde i kärnfamilj (Bergström, Fransson, Hjern,

Köhler, & Wallby, 2014). En belgisk studie visade att mammor med barn som bodde växelvis var mer engagerade i sociala aktiviteter utanför hemmet och hade ett bättre socialt nätverk, jämfört med de som hade barnen boende hos sig på heltid (Botterman et al., 2015). För papporna rapporterades ingen skillnad utifrån barnets boendeform.

Projektet

Denna rapport sammanfattar resultat från Elvis-projektet om barns hälsa och välbefinnande i växelvis boende. Projektet har finansierats av Länsförsäkringsbolagens Forskningsfond och bedrivits på CHESS, Karolinska Institutet och Stockholms Universitet, under 2011-2015. Forskningen i Elvis-projektet har framför allt fokuserat på barns hälsa och välbefinnande i växelvis boende under skolåren. Tre delstudier i projektet belyser de yngsta barnens situation. Två av dessa utgår från intervjuer med knappt femtio föräldrar med barn 0-4 år i växelvis boende. Det tredje är ett opublicerat material på psykisk hälsa hos nordiska barn 2-7 år.

Forskning på barn i växelvis boende har metodologiska begränsningar

Det finns betydligt fler studier av skolbarn än av de yngre barnen i växelvis boende. Det beror delvis på att växelvis boende är vanligare hos de äldre barnen, men också på att barn över 10 års ålder själva kan svara på frågor i enkäter, vilket gör forskningen mindre resurskrävande. Det har genomförts en betydande mängd studier av hälsa och välbefinnande hos skolbarn och tonåringar i växelvis boende i andra länder än Sverige. För den som önskar en översikt av dessa hänvisas till aktuella översiktsartiklar (Nielsen, 2011b, 2013a, 2013b, 2014) eller Bausermans (2002) mer rigorösa metastudie.

En viktig metodologisk aspekt av studierna i Elvis-projektet är att de är så kallade tvärsnittsstudier. Det innebär att man hämtar information om exempelvis barns hälsa i olika boendegrupper *vid ett tillfälle*. Denna slags studier tar inte hänsyn till att det sannolikt finns en selektion av barn in i olika boendeformer efter att föräldrarna separerat. Exempelvis ökar sannolikheten för att barnet bor mer eller mest med en förälder om den andra förälder har stora problem, så som psykisk sjukdom eller missbruk. Resultaten riskerar därför att påverkas av sådana skillnader då man jämför barn i olika boendeformer. Generellt är möjligheten att kontrollera för sådana störfaktorer större i datamaterial med mindre grupper av barn men med mer information om varje familj. För att få en vetenskaplig bild av hur barn mår i växelvis boende strävar man som forskare därför efter att använda både stora datamaterial med mindre möjlighet till kontroll av störfaktorer och mindre material med större möjligheter till kontroll i analyserna.

Studier med olika och upplägg behövs för att ge kunskap om hur barn påverkas av olika boendeformer och betydelsen av ålder, personlighet och föräldrafaktorer. Den mest basala frågan skulle besvaras på ett idealiskt sätt om man vid separationer kunde lotta barn till olika boendeformer. Endast på det sättet skulle man kunna undvika att familjerna skiljer sig åt i andra avseenden än just boendeformen. Det är givetvis etiskt och praktiskt omöjligt. Det bästa genomförbara alternativet är istället longitudinella studier som följer barn och deras familjer genom barndomen, så kallade kohortstudier, som inhämtar kunskap om barnet och familjen både före och efter föräldrarnas separation. Även intervjustudier, där forskarna på djupet försöker förstå hur människor tänker och resonerar, kan tillföra viktig kunskap. Resultaten av sådana studier kan dock vara svåra att generalisera till alla familjer med växelvis boende.

I tvärsnittsstudierna i projektet, kontrolleras för faktorer som kan påverka utfallet så som barnets kön och ålder, men också faktorer som föräldrars ursprungsland, utbildningsnivå och ekonomi. Att justera analysen är ett försök att kompensera för sådant som skiljer grupperna åt utöver boendeform. På så sätt kan resultatet så långt möjligt endast beskriva de skillnader som hänger ihop just med boendeformen. I studier där barnen själva är respondenter och det inte finns tillgänglig information om föräldrarna, används ibland bakgrundsinformation på skolnivå (exempelvis information om hur föräldrars utbildningsnivå ser ut i respektive skolas upptagningsområde) eller information från barnen om föräldrarna. I en del studier har andra typer av variabler lagts till för att göra analysen mer träffsäker. Exempelvis kan boendeform hänga samman med hälsoutfall via andra faktorer så som att barn som enbart bor med en förälder till exempel oftare har en bristande relation till den andra föräldern. Då kan man i analysen inkludera uppgifter om barnets relation till föräldrarna (Bergström et al., 2015).

Resultat från Elvis-projektet

Elvis-projektet har undersökt barns hälsa, välbefinnande och sociala situation i tio tvärsnittsstudier, varav sju hade publicerats fram till november 2015. En översikt ges i Tabell 1. Fem av studierna bygger på klassrumstudier där skolbarn och ungdomar från 10 år själva har fått svara på frågor i enkäter (Bergström, 2012; Bergström et al., 2015; Bergström et al., 2013; Fransson, Folkesson, Bergström, Östberg, & Lindfors, 2014; Låftman, Bergström, Modin, & Östberg, 2014). I en av dessa studier ingår även analyser av kortisol i saliv. Tre studier bygger på material från Statistiska centralbyråns levnadsnivå undersökningar (barn-ULF), (Fransson, Brolin Laftman, Bergström, Hjern, & Östberg, Manuskript; Fransson, Turunen, Hjern, Östberg, & Bergström, 2015; Turunen, Bergström, & Fransson, Manuskript). Två studier bygger främst på information från föräldrar (NordChild) och innehåller även yngre barn

(Bergström et al., 2014; Bergström, Hjern, & Fransson, Manuskript). Samtliga studier har analyserat redan tillgängliga data från nationellt eller regionalt representativa enkätundersökningar. Ingen studie har utformats särskilt för att studera växelvis boende.

De boendeformer som jämförts är kärnfamilj (barnet bor alltid tillsammans med båda föräldrarna), växelvis boende (ungefär lika mycket hos båda föräldrarna), mest hos en förälder och enbart med en förälder. De flesta barn som bor mest eller enbart med en förälder bor med sin mamma, ungefär vart sjätte barn som bor med den ena förälder beräknas bo med sin pappa (Bergström et al., 2015). Eftersom så få barn bor enbart med pappa redovisas oftast, men inte alltid, mamma- och pappakategorierna sammanslagna i kategorierna mest eller enbart med en förälder.

Utöver dessa studier redovisas resultat från intervjuer med föräldrar till små barn i växelvis boende (Bergström, Sarkadi, Hjern, & Fransson, Manuskript; Fransson, Sarkadi, Hjern, & Bergström, Manuskript).

Psykiskt välbefinnande/psykisk hälsa

Psykisk hälsa och psykiskt välbefinnande har varit huvud- eller delfokus i samtliga tvärsnittsstudier i Elvis-projektet.

Grodan-studien

Tre av studierna baseras på en svensk nationell klassrumsundersökning från 2009 (den så kallade Grodan-studien) där samtliga elever i åk 6 och 9, 207 700 barn, inbjöds att delta. Undersökningen baserades på en enkät som innehöll flera väl utvärderade utfallsmått för att mäta välbefinnande (http://www.kidscreen.de; Ravens-Sieberer et al., 2008), psykisk hälsa (SDQ)(Goodman, 2001), och psykosomatiska symtom (PSP-skalan) (Hagquist, 2008).

KIDSCREEN-skalan innehåller 52 frågor om tio dimensioner av välbefinnande. Välbefinnande, eller hälsorelaterad livskvalitet som är den korrekta benämningen, är ett mått som inbegriper såväl känslomässiga, fysiska, sociala, psykologiska, relationella som beteendemässiga dimensioner. Skalan har utarbetats av forskare från tretton länder för att fånga de aspekter av välbefinnande som är betydelsefulla för barn och unga. Barn som bor växelvis jämfördes här både med dem som bor mest eller enbart med en förälder och med barn i kärnfamilj. Analyserna justerades för sociala faktorer på skolnivå, så som andelen utlandsfödda föräldrar och föräldrar med eftergymnasial utbildning i skolans upptagningsområde. Analyserna av materiella resurser visade att det fanns en sned fördelning mellan

barn i olika boendeformer. Barn som bodde enbart med en förälder gick oftare i skolor där föräldrar hade sämre ekonomiska resurser än genomsnittet.

Studien visade ett genomgående mönster för KIDSCREEN-skalans fyra dimensioner av psykiskt välbefinnande i relation till hur barn bodde (stämningsläge, psykiskt välbefinnande, autonomi och självkänsla) (Bergström et al, 2013). Barn i kärnfamilj angav högre välbefinnande ur alla dessa aspekter jämfört med barn med särlevande föräldrar. Bland dessa var barnen i växelvis boende mer tillfreds än de som bodde mest eller enbart med en förälder. Bland 15-åringarna hade de som bodde enbart med en förälder lägst välbefinnande i termer av stämningsläge och psykisk hälsa. Även bland 12-åringarna rapporterade barnen som bodde mest eller enbart med en förälder lägre välbefinnande i dessa dimensioner än de i kärnfamilj och växelvis boende. Här var dock skillnaderna små mellan de barn som bodde mest och enbart hos en förälder. En jämförelse mellan 12 och 15-åringarna i växelvis boende visade högre psykiskt välbefinnande hos de äldre barnen i boendeformen. Det fanns inga skillnader i psykiskt och fysiskt välbefinnande hos flickor och pojkar i växelvis boende. För de barn som bodde enbart eller mest hos en förälder spelade boendeformen i sig större roll än om det var mamma eller pappa de bodde med.

Utifrån samma undersökning studerades också psykisk ohälsa mätt med instrumentet SDQ (Bergström, 2012). Psykisk ohälsa definierades som en totalpoäng på över 17 poäng på skalans fyra områden; kamratrelationer, emotionella problem, hyperaktivitet/ uppmärksamhet och uppförandeproblem. Risken för psykisk ohälsa var förhöjd bland barn med separerade föräldrar i samtliga tre boendeformer. Resultaten visar att barn som endast bor med en förälder har högst risk för psykisk ohälsa, följt av de som bor mest med en förälder. Barnen i växelvis boende löpte lägst risk bland dem med separerade föräldrar medan barnen i kärnfamilj rapporterade minst symtom. Barnets egna ekonomiska resurser och tillfredställelse med sina föräldrarelationer visade sig vara betydelsefulla för den psykiska hälsan. När man i analysen kontrollerade för dessa faktorer, fanns inte längre någon överrisk för psykisk ohälsa i växelvis boende jämfört med kärnfamilj. Annars påverkades mätvärdena mycket lite av kontroll för faktorer på individ- och skolnivå. I kompletterande (opublicerade) analyser av de enskilda delskalorna på SDQ framkommer ett likartat mönster över de fyra problemområdena. Mest symtom på samtliga fyra delskalor rapporterade barn som bodde enbart med en förälder, följt av barn som bodde mest med en. Barn i växelvis boende rapporterade en lägre symtomnivå än barn som bodde mest eller enbart med en förälder men mer symtom jämfört med barn i kärnfamilj. Skillnaderna mellan växelvis och de andra grupperna är signifikant även om man justerar för kön, årskurs och födelseland.

I den tredje studien från den nationella klassrumsundersökningen 2009 studerades psykosomatiska symtom (Bergström et al., 2015). Barnen i växelvis boende hade mindre psykosomatiska problem än de som bodde mest eller enbart hos en förälder. Barnen i kärnfamilj hade även här mindre symtom än barnen med särlevande föräldrar. Sömnproblem var vanligast av de åtta symtom som ingick. Av barnen som enbart bodde med en förälder led 22 procent ofta eller alltid av sömnproblem, liksom 19 procent av dem som bodde mest med en förälder, 14 procent i växelvis boende och 13 procent i kärnfamilj. Näst vanligast var frekvent huvudvärk som rapporterades av 19 procent bland dem som bodde enbart hos en förälder, 17 procent av dem som bodde mest hos en förälder, 14 procent i växelvis boende och 12 procent i kärnfamilj. Författarna fann att tillfredställelse med materiella resurser och föräldrarelationer spelade roll även för denna typ av problem. De faktorerna kunde dock inte förklara skillnaderna mellan barn i de olika boendeformerna. I studien analyserades pojkar och flickor för sig. Flickorna hade generellt mer psykosomatiska symtom än pojkar men skillnaderna mellan boendeformerna var av ungefär lika stora för pojkar och flickor.

Stockholmsenkäten

Psykisk hälsa och stöd från föräldrar studerades i en klassrumsundersökning av 10 000 niondeklassare i Stockholms kommun 2004 via den så kallade ”Stockholmsenkäten”. I denna studie bodde lika stora andelar av 15-åringarna, 18 procent, växelvis som enbart med en förälder. Barn som bodde enbart med förälder rapporterade mindre stöd från sina föräldrar och sämre subjektiv hälsa än barnen i växelvis boende (Låftman et al., 2014). Subjektiv hälsa mättes med ett sammansatt mått på hur ofta man under det senaste skolåret haft huvudvärk, känt sig ledsen och nere, känt sig rädd utan anledning, haft dåligt aptit, magbesvär, insomningsproblem, känt sig håglös och modfälld samt hur ofta man besvärats av sömnsvårigheter och täta uppvaknanden. Ungdomarna i växelvis boende angav mer stöd från sina föräldrar och bättre subjektiv hälsa än de som enbart bodde med en förälder. Ungdomarnas hälsa hade samband med hur de upplevde stödet från sina föräldrar men skillnaderna i föräldrastöd förklarade inte skillnaden i hälsa hos barn i olika boendeformer.

Barn-ULF

Psykologiska symptom hos barn i växelvis boende har också undersökts i material från Statistiska Centralbyråns årliga undersökning om levnadsförhållanden (ULF) där barn 10-18 år deltar (Barn-ULF) tillsammans med en av sina föräldrar. Knappt 5000 unga ingår i materialet från år 2007-2012 (Fransson,

Brolin Laftman, et al., Manuskript; Fransson et al., 2015; Turunen et al., Manuskript). I en studie mättes psykisk ohälsa utifrån frågor om barnen kände sig spända och nervösa, hade svårt att sitta still och koncentrera sig, var ledsna och nere, sura och irriterade och om de upplevde att de lätt blev arga. Studie två, som inte har publicerats än, undersökte självkänsla utifrån tre frågor om tillfredställelse med sig själv, sitt utseende och om man tror det kommer att gå bra för en i framtiden. Resultaten visade att psykologiska besvär var lika vanliga bland barn i växelvis boende som hos barn i kärnfamilj. De som bodde enbart med en förälder hade mer psykologiska symptom, och lägst självkänsla. Kontroll för socioekonomiska variabler och föräldrars ohälsa ändrade inte resultaten nämnvärt, vilket är anmärkningsvärt eftersom man i denna studie hade tillgång till mycket information om familjerna utifrån föräldrarnas rapporter.

NordChild

I en studie av psykisk ohälsa, baserad på den svenska delen av den nordiska undersökningen NordChild, ingick 1 297 barn mellan 4 och 17 år. Utfallet var föräldrarapporterade psykiska symptom hos barnen enligt instrumentet SDQ (Bergström et al., 2014). Barn i växelvis boende rapporterades ha mer psykiska symptom än barn i kärnfamiljer men färre än de som bodde enbart med en förälder. I undersökningen svarade föräldrarna också på frågor om sin egen livskvalitet, se figur 5. När analysen justerades för detta minskade skillnaderna något mellan kärnfamilj och de övriga grupperna men var fortfarande statistiskt signifikanta.

I en opublicerad studie med 2767 nordiska barn i åldrarna 2-7 år, bodde nästan 90 procent i kärnfamilj med båda sina föräldrar. Knappt fyra procent bodde växelvis och knappt sju procent enbart hos en förälder (Bergström, Hjern, et al., Manuskript). Jämförelser av psykisk ohälsa, mätt med SDQ, visade att de barn som bodde enbart hos en förälder hade mer problem än de i växelvis boende. Den psykiska hälsan hos barnen i växelvis boende skilde sig däremot inte från den hos barnen i kärnfamilj. Det låga antalet barn i växelvis boende förhindrade att analyserna gjordes separat för barn i olika åldrar och studien ger därför inga ledtrådar kring om de positiva resultaten för barnen i växelvis boende gällde någon speciell åldersgrupp bland de 2-7-åringar som undersöktes.

Kortisol-studie

I en studie baserad på 157 högstadieungdomar undersöktes nivån av stresshormonet kortisol i saliv med flera mätpunkter under en dag. Inga statistiskt säkerställda skillnader kunde identifieras mellan unga i växelvis boende jämfört med kärnfamilj i denna lilla studie (Fransson et al., 2014). Detsamma gällde utfallet smärta som undersöktes i samma studie. Barn i växelvis boende jämfördes inte med barn som enbart bodde med en förälder i denna studie.

Hälsovanor

Hälsovanor i ungdomen som motion och bruk av tobak och alkohol utgör viktiga skydds- respektive riskfaktorer för hälsa senare i livet. En studie baserad på Grodan, den ovan beskrivna nationella klassrumsundersöksökningen från 2009, undersökte hur andelen unga som snusar, röker eller brukar alkohol varierar mellan niondeklassare i olika boendeformer. Som figur 4 visar fanns en tydlig gradient där barn i kärnfamiljer hade de mest gynnsamma hälsovanorna, medan barn i växelvis boende hade de mest gynnsamma vanorna av skolbarnen med särboende föräldrar.

Figur 4. *Procent av unga i åk 9 som rapporterat att de röker eller snusar (ibland eller ofta) samt andelar unga som uppger att de dricker mycket alkohol vid samma tillfälle minst ett par gånger per månad*. N= 86 799-87 397. Källa: Grodan, ej publicerade data.

I en tredje studie från Barn-ULF, ej publicerad, undersöktes hälsoutfall som självskattad hälsa, rökning, alkoholkonsumtion och motion (Fransson, Brolin Låftman, et al., Manuskript). Inga skillnader mellan hälsoutfallen hittades mellan unga i växelvis boende och i kärnfamilj. För unga som bor enbart med en

förälder fanns en mer än fördubblad risk för att vara rökare och för att ha sämre självskattad hälsa. När det gällde motion och att bruka alkohol minst varannan vecka, försvann skillnaderna mellan unga i växelvis boende och boende enbart med en förälder, när man kontrollerade för föräldrafaktorer så som utbildning och ekonomi.

Tabell 1. Studier från Elvis-projektet av barns hälsa i växelvis boende. Beskrivning av datamaterial, metoder och resultat. Studierna presenteras i bokstavsordning efter förstaförfattare.

.

Författare ***År*** ***Titel*** ***Tidskrift***	***Studiedesign*** ***N*** ***Svarsfrekvens (internt och externt bortfall)*** ***Boendegrupper***	***Utfallsmått***	***Kontrollvariabler***	***Resultat***
Bergström, M., B. Modin, E. Fransson, L. Rajmil, M. Berlin, P. A. Gustafsson and A. Hjern (2013). "Living in two homes-a Swedish national survey of wellbeing in 12 and 15 year olds with joint physical custody." BMC Public Health 13(1): 868	Design Tvärsnittsstudie Nationell klassrumsundersökning 2009 med alla elever i åk 6 och 9. N 164 580 Svarsfrekvens 79 % av det totala antalet elever inkluderades denna studie. Boendegrupper 11 % växelvis boende 8 % mest med en förälder 13 % bara med en förälder 69 % kärnfamilj	Välbefinnande mättes med KIDSCREEN (Ravens-Sieberer et al., 2008). I studien analyserades ett samlingsmått samt delskalorna: fysisk hälsa, psykologiskt välbefinnande, allmän sinnesstämning, självuppfattning, autonomi/fritid, föräldrarelationer, ekonomiska resurser, kompisar, skoltillfredsställelse, social acceptans och mobbning.	Analysen gjordes separat för årskurs 6 och 9 och justerades på individnivå för kön och födelseland. På skolnivå kontrollerades analyserna för bostadsort, andel föräldrar med hög utbildningsnivå och andel utlandsfödda föräldrar.	Barn i växelvis boende, rapporterade högre välbefinnande gällande familjeliv och kamratrelationer än barn som bodde mest eller enbart med en förälder på de flesta delskalorna. För 12-åringarna gällde detta åtta av elva delskalor (undantagen var fritid/autonomi, självuppfattning och skoltillfredställelse). Femtonåringarna i växelvis boende rapporterade högre välbefinnande än de som bodde mest/enbart hos en förälder på samtliga delskalor utom självuppfattning. Samtliga skillnader var signifikanta på $p<$ 0.05-<0.001 nivån. I jämförelse med barnen i kärnfamilj var beta estimaten för barn i växelvis boende, mest och enbart med en förälder -0.20 till -0.33 för

				sinnesstämning bland 12-åringarna och -0.08 till -0.28 för 15-åringarna. En jämförelse mellan 12 och 15-åringarna i växelvis boende visade högre välbefinnande hos de äldre barnen i boendeformen. Att bo i en kärnfamilj var associerat med bättre välbefinnande i nästan alla dimensioner, i jämförelse med att ha separerade föräldrar.
Bergström, M., E. Fransson, B. Modin, M. Berlin, P. A. Gustafsson and A. Hjern (2015). "Fifty moves a year: is there an association between joint physical custody and psychosomatic problems in children?" Journal of Epidemiology and Community Health.	Design Tvärsnittsstudie Nationell klassrumsundersökning 2009 med alla elever i åk 6 och 9. N 147 839 Svarsfrekvens 71 % Andel (%) i respektive boendeform 11 % växelvis boende 8 % mest med en förälder 13 % bara med en förälder 69 % kärnfamilj	Psykosomatiska symtom mättes med Psykosomatiska Problem Skalan (PSP) (Hagquist, 2008) som omfattar åtta psykosomatiska problem under de senaste sex månaderna: koncentrationsproblem, sömnsvårigheter, huvudvärk, magont, känt sig spänd, ledsen, yrsel eller haft liten aptit	Analysen justerades för årskurs, födelseland samt föräldrars födelseland. Separata analyser gjordes för flickor och pojkar. På skolnivå kontrollerades också för bostadsort och föräldrars utbildningsnivå	Barn i växelvis boende rapporterade mindre psykosomatiska problem än de som bor mest eller enbart med en förälder, men rapporterade fler symptom än unga i kärnfamilj. Mönstren var likartade för både flickor och pojkar. Förekomst av vanliga besvär (flickor och pojkar tillsammans): Sömnproblem: kärnfamilj 13 %, växelvis boende 14 %, bor mest med en 19 %, bor bara med en 22 %. Ofta huvudvärk: Kärnfamilj 12 %, växelvis boende 14 %, bor mest med en 17 %, bor bara med en 19 %. Effektstorleken (Cohens *d)* för den sammantagna skillnaden i

				psykosomatiska besvär mellan barn växelvis boende och de som bodde enbart med en förälder var för flickor 0,19 och för pojkar 0,12. =svaga effektstorlekar (P.R. Amato, 2012).
Bergström, M. (2012). Barn med växelvis boende. I Berlin, M (red) Skolans betydelse för barns och ungas psykiska hälsa – en studie baserad på den nationella totalundersökningen i årskurs 6 och 9 hösten 2009. Socialstyrelsen.	Design Tvärsnittsstudie Nationell klassrumsundersökning 2009 med alla elever i åk 6 och 9. N 112 749 Svarsfrekvens 54 % Andel (%) i respektive boendeform 11 % växelvis boende 8 % mest med en förälder 13 % bara med en förälder 69 % kärnfamilj	Psykisk ohälsa definierades som totalpoäng=>17 av den svenska versionen av *Strengths and Difficulties Questionnaire* (SDQ)(Malmberg, Rydell, & Smedje, 2003).	Analysen justerades för barnets kön, årskurs, födelseland samt föräldrars födelseland. På skolnivå kontrollerades också för bostadsort och föräldrars utbildningsnivå	Jämfört med barn i kärnfamilj, var risken för psykisk ohälsa förhöjd för barn med separerade föräldrar som bodde mest eller enbart med en av sina föräldrar. I justerad analys var skillnaden mellan barn i växelvis boende och kärnfamilj var inte signifikant; OR =1.03 för växelvis jämfört med kärnfamilj; OR för mest med en förälder =1,15 och för enbart med en förälder OR=1,30. Det framgår inte om skillnaden mellan växelvis boende och att bo bara med en förälder är signifikant.
Bergström, M., E. Fransson, A. Hjern, L. Köhler and Wallby, T. (2014). "Mental health in Swedish children living in joint physical custody and their parents' life satisfaction: A cross-sectional study." Scandinavian Journal	Design Tvärsnittsstudie Svenska NordChild. Ett slumpmässigt urval av barnfamiljer drogs från svenska register över totalbefolkningen för inbjudan att delta i NordChilds svenska undersökning 2011. N= 1297 barn 4-17 år Svarsfrekvens	Psykisk ohälsa mättes med den svenska versionen av *Strengths and Difficulties Questionnaire* (SDQ) (Malmberg et al., 2003). Summan av de fyra problemskalorna användes i analysen.	Analysen justerades för kön, ursprungsland och disponibel hushållsinkomst (i kvartiler).	Barn i växelvis boende uppvisade högre symptombelastning än barn i kärnfamiljer och barn som bor bara med en hade högst nivåer. Vid kontroll av föräldratillfredställelse minskade skillnaderna mellan kärnfamilj och de övriga grupperna, men var fortfarande statistiskt signifikanta. Medelvärden på SDQ var för barn

of Psychology 55(5): 433-439.	40,5 % Andel (%) i respektive boendeform 10 % växelvis boende 14 % bara med en förälder 76 % kärnfamilj			i kärnfamilj 7,34; växelvis boende 8,96; och enbart med en förälder 9,57. Det framgår inte om skillnaden mellan växelvis boende och att bo bara med en förälder är signifikant.
Bergström M, Hjern A, Fransson E. (Manuskript) Children with two families-psychological problems in relation to living arrangements in Nordic 2-7 year olds.	Datamaterial 6) NordChild 2775 barn i fem nordiska länder Ålder barn 2-7 år Antal barn i studien 2767 Svarsfrekvens 49% Andel (%) i respektive boendeform Växelvis 3,7% n=99 Enbart hos en förälder 6,8 % n=187 Kärnfamilj 89,7% n=2767	Psykisk hälsa mättes med den svenska versionen av *Strengths and Difficulties Questionnaire* (SDQ) (Smedje, Broman, Hetta, & von Knorring, 1999).	Barnets kön, ålder och ursprungsland (nordiskt/utomnordiskt) och familjens disponibla hushållsinkomst.	Barnen i växelvis boende hade färre psykologiska problem än de som bodde enbart med en förälder. Inga statistiskt signifikanta skillnader mellan barnen i kärnfamilj och växelvis boende.
Fransson, E., L. Folkesson, M. Bergström, V. Östberg and P. Lindfors (2014). "Exploring salivary cortisol and recurrent pain in mid-adolescents living in two homes." BMC Psychology 2(46).	Design Tvärsnittsstudie Elever från åk 8 och 9 i två högstadieskolor i Stockholm N 157 Svarsfrekvens 29 % Andel (%) i respektive boendeform 16 % växelvis 84 % kärnfamilj	Stresshormonet kortisol i saliv, mätt vid fyra tillfällen under ett dygn. Återkommande smärta under det senaste halvåret huvudvärk, magont, ryggont samt värk i skuldror/axlar.	Analysen justerades för kön och skolår.	Inga skillnader rapporterades för nivåer av stresshormonet kortisol mellan unga i växelvis boende och i kärnfamilj eller på självrapporterad smärta under det senaste halvåret. Kortisolutsöndring i saliv efter uppvaknandet, var för unga i kärnfamilj i medeltal 167,75 och unga i växelvis boende 175,74. Nergången av kortisol över dygnet var för unga i kärnfamilj i

				medeltal 1,87 och 1,83 för unga i växelvis boende. För smärtmåttet (högre siffra indikerar mer problem) var medelvärdet 1,92 för unga i kärnfamilj och 1,68 för unga i växelvis boende.
Fransson, E., Turunen, J. Hjern, A., Östberg, V. and Bergström, M. (2015). "Psychological complaints among children in joint physical custody and other family types: considering parental factors." Scand J Public Health (e-pub ahead of print)	Design Tvärsnittsstudie Data från Barn-ULF 2007-2011: en årlig undersökning från med barn 10-18år Som ett tillägg till Statistiska centralbyrån (SCB)s årliga intervjuundersökning om levnadsförhållanden (ULF) tillfrågas deltagarna om det finns barn 10-18 år i hushållet som bor minst halva tiden. Barnens svar på frågor om levnadsförhållanden utgör det s.k. Barn-ULF. Antal barn i studien 4684 Svarsfrekvens Av barnen som tillfrågats tackade mellan 63-74% ja under perioden 2007-2011*. Av 5280 i databasen inkluderades 89% i studien. Andel (%) i respektive boendeform 8 % växelvis boende 14 % bara med en förälder	Psykisk ohälsa mättes med en skala bestående av svaren på huruvida man ofta upplever följande besvär: att känna sig spänd och nervös, ha svårt att sitta still och koncentrera sig, vara ledsen och nere, vara sur och irriterad eller lätt blir arg.	Analysen justerades för barnets kön och ålder, svarande förälders ursprung, svarande förälders utbildning, hushållets ekonomi, föräldern s självskattade hälsa och upplevda oro/ångest. Dessutom kontrollerades analysen för studieår och effekter av att flera syskon kan ha svarat från samma familj.	Växelvis boende var inte associerat med mer psykiska besvär, jämfört med boende i kärnfamilj. Barn som bor bara med en förälder, rapporterade högre nivåer av psykiska besvär, jämfört med dem i växelvis boende. Andelen barn med mycket självrapporterade besvär (den högsta kvintilen) var för unga i kärnfamilj 18,9 %, för växelvis boende 20,2 % och för unga som bor enbart med en förälder 28,4 %. Effektstorleken (Cohens *d)* för skillnaden i psykisk ohälsa mellan barn växelvis boende och de som bor enbart med en förälder var 0,24 =måttlig (P.R. Amato, 2012).

	78 % kärnfamilj			
Fransson, E., Brolin Låftman, S., Bergström, M., Hjern, A., & Östberg, V. (Manuskript). ”Children’s living conditions in joint physical custody – the Swedish example”.	Design Tvärsnittsstudie Data från Barn-ULF 2007-2011: en årlig undersökning från med barn 10-18år Antal barn i studien 5125 Svarsfrekvens Av barnen som tillfrågats tackade mellan 63-74% ja under perioden 2007-2011*. Av 5280 i databasen inkluderades 97% i studien. Andel (%) i respektive boendeform 10 % växelvis boende 17 % bara med en förälder 73 % kärnfamilj	Studien undersöker ett flertal indikatorer både sociala och materiella. Hälsoutfall är självskattad hälsa samt hälsobeteenden: rökning, alkoholkonsumtion och motion.	Analysen justerades för barnets kön och ålder, svarande förälders ursprung, svarande förälders utbildning, hushållets ekonomi. Dessutom kontrollerades analysen för studieår och effekter av att flera syskon kan ha svarat från samma familj.	Barn i växelvis boende hade likvärdiga hälsoutfall jämfört med barn i kärnfamilj. Barn som bor enbart med en förälder hade mer än dubbelt så hög risk att rapportera låg självskattad hälsa samt att vara rökare, jämfört med barn i växelvis boende (OR=2,14 respektive 2,59). För regelbunden motion och alkoholkonsumtion fanns inga skillnader mellan grupperna när man kontrollerade för störfaktorer.
Låftman, S. B., M. Bergström, B. Modin and V. Östberg (2014). "Joint physical custody, turning to parents for emotional support, and subjective health: A study of adolescents in Stockholm, Sweden." Scand J Public Health.	Design Tvärsnittstudie Stockholmsenkäten: alla barn i åk 9 och gymnasiets andra år i Stockholms tillfrågas om deltagande. Data hämtades från insamlingen 2004 åk 9 med 9629 elever. Svarsfrekvens 78 % av eleverna i åk 9 och gymnasiets andra år deltog. Antal barn i studien 8840 Andel (%) i respektive	Subjektiv hälsa mättes med svaren på 8 frågor om hur ofta man under det senaste skolåret haft huvudvärk, känt sig ledsen och nere, känt sig rädd utan anledning, haft dåligt aptit, magbesvär, insomningsproblem, känt sig håglös och modfälld samt hur ofta man besvärats av sömnsvårigheter och täta uppvaknanden.	Barnets upplevelse av om han/hon kan få stöd av föräldrarna inkluderades i analysen liksom barnets kön och ursprung samt barnrapporterade uppgifter om förälders utbildning och anställning.	Barn i växelvis boende rapporterade något sämre subjektiv hälsa jämfört med barn i kärnfamilj (skillnaden var mindre än 1/10 standardavvikelse). Hälsan för barn som bodde bara med en förälder var sämre än för dem i växelvis boende (c:a ¼ standardavvikelse sämre än för unga i kärnfamilj).

	boendeform 18 % växelvis boende 18 % bara med en förälder 4 % med en förälder och styvförälder 60 % i kärnfamilj			
Turunen, J., Bergström, M. & Fransson, E. (Manuskript). "Children's self-esteem in relation to living arrangements after a parental separation."	Design Tvärsnittsstudie Data från Barn-ULF 2007-2011: en årlig undersökning från med barn 10-18år Som ett tillägg till Statistiska centralbyrån (SCB)s årliga intervjuundersökning om levnadsförhållanden (ULF) tillfrågas deltagarna om det finns barn 10-18 år i hushållet som bor minst halva tiden. Barnens svar på frågor om levnadsförhållanden utgör det s.k. Barn-ULF. N 4823 Svarsfrekvens Av barnen som tillfrågats tackade mellan 63-74% ja under perioden 2007-2011*. Av 5280 i databasen inkluderades 83 % i studien. Andel (%) i respektive boendeform 8 % växelvis boende 2 % mest med en förälder 13 % bara med en förälder	Självkänsla mättes med tre frågor om hur nöjd man är med sig själv, sitt utseende och om man tror att det ska gå bra i framtiden.	Analyserna justerades för barnets kön och ålder, svarande förälders kön, ursprung och utbildning, samt hushållets ekonomi. Dessutom kontrollerades analysen för studieår och effekter av att flera syskon kan ha svarat från samma familj.	Barn som bor bara med en förälder rapporterar lägre självkänsla än barn i växelvis boende. Det är ingen skillnad rapporterad självkänsla för barn i växelvis boende jämfört med barn i kärnfamilj eller barn som bor mest med en. Medelvärde på skalan för självkänsla var för unga i kärnfamilj 3,63; växelvis 3,62, mest med en förälder 3,55 enbart med en förälder 3, 49.

	77 % i kärnfamilj			

*För mer information om svarsfrekvens och urval i ULF och Barn-ULF hänvisas till statistiska centralbyrån (SCB, 2015)

Sociala livsvillkor

De sociala livsvillkoren för barn i växelvis boende har undersökts i en pågående studie i det ovan beskrivna materialet Barn-ULF. Som Figur 5 visar hade barn som bodde enbart med en förälder mer sällan pengar till en oförutsedd utgift jämfört med barn i växelvis boende (Fransson, Brolin Låftman, et al., Manuskript). Fler av dem som enbart bor med en förälder hade också fått avstå från att följa med kompisar på aktiviteter för att de inte haft råd. Barn i växelvis boende hade däremot samma ekonomiska förutsättningar som de i kärnfamilj, utom när det gällde att följa med vänner på aktiviteter, där fler i växelvis boende också fått avstå på grund av brist på pengar.

Figur 5. *Indikatorer på ekonomiska och materiella villkor för barn i olika boendeformer, andel i procent.* N=5079-5116. Källa: Barn-ULF

Skolmiljö

Mobbning analyserades i Grodan, den nationella klassrumsundersökningen från 2009, med en delskala från instrumentet KIDSCREEN. För unga som enbart bodde med en av föräldrarna var risken för att ha varit utsatt för mobbning förhöjd med 50 procent, jämfört med de i kärnfamilj. Överrisken för dem i växelvis boende var cirka 10 procent (Bergström, 2012). Också risken för att vara otillfredsställd med sin skolsituation var högst bland de ungdomar som bodde enbart med en av sina föräldrar. Dessa löpte en nästan dubbelt så hög risk som de i kärnfamilj medan de som bodde växelvis hade en något förhöjd risk, se figur 6.

Figur 6. *Procent av elever i åk 6 och åk 9 som varit utsatta för mobbning fördelat på olika boendeformer, standardiserade för kön, ålder och skolans socioekonomiska profil.*
N=161 797. Källa: Grodan.

Föräldrarelationer

I den nationella klassrumsundersöksökningen Grodan från 2009, tillfrågades barn i åk 6 och 9 om hur de upplevde relationen till sina föräldrar. Barn i kärnfamiljer upplevde föräldrarelationerna som mest positiva (Bergström, 2012). Bland barnen med separerade föräldrar hade de i växelvis boende mer positiva föräldrarelationer än de som bodde mest eller enbart med en förälder. Att bo med båda sina föräldrar kan alltså öka chansen för positiva relationer. Men det kan också vara så att barn med negativa föräldrarelationer oftare bara bor med en av föräldrarna, figur 7.

Figur 7. *Medelvärde för bristande tillfredställelse på KIDCSREEN-skala för föräldrarelationer för barn i olika boendeformer.* N=112 746.

Föräldrars upplevelse av växelvis boende för förskolebarn

Föräldrar med barn 0-4 år i växelvis boende rekryterades via annonser i media för en intervjustudie om sina upplevelser av växelvis boende (Bergström, Sarkadi, et al., Manuskript; Fransson, Sarkadi, et al., Manuskript). Telefonintervjuer genomfördes med fyrtiosex föräldrar (18 pappor och 28 mammor) till 50 barn (31 pojkar och 19 flickor). Intervjuerna analyserades med systematisk textkondensering och återkommande teman identifierades (Malterud, 2012).

Barnen till de intervjuade föräldrarna var mellan 13 månader och drygt 4 år och genomsnittsåldern vid föräldrars separation var 21 månader. Några föräldrar hade separerat innan barnet föddes. Den genomsnittliga månadsinkomsten för föräldrarna var något högre än riksgenomsnittet (SCB, 2012)

Nedan presenteras fyra teman från intervjuerna: *Växelvis boende är självklart*; *För barnets skull*; *Gör vi rätt?*; *Växelvis föräldern är alltid fri- aldrig fri*.

Växelvis boende är självklart

Majoriteten av föräldrarna i studien tyckte att växelvis boende var en självklarhet. De motiverade detta med båda föräldrarnas lika rätt till barnet, liksom med vikten av ett jämställt föräldraskap. Även om de flesta föräldrar var överens om föräldrarnas lika rätt och ansvar ibland uppstod problem

med det växelvisa boendet. Orsaker kunde till exempel vara att föräldrarna haft ojämlika föräldraroller innan separationen, dramatiska omständigheterna som otrohet under graviditeten eller våld samt när växelvis boende var dömt i tingsrätten och inte ett resultat av en ömsesidig överenskommelse. Både mammor och pappor beskrev att pappor ibland får kämpa mer för att få växelvis boende, jämfört med mammor.

> ”Jag skulle inte kunna tänka mig att ha ett barn som jag inte träffar mer än sporadiskt. Hade det varit ett alternativ då hade vi fått fortsätta leva tillsammans” (Pappa, B3)
> ”Båda ville att han skulle bo hos båda så det var självklart från början” (Mamma, A17)

För barnets skull

Informanterna beskrev växelvis boende som det bästa för barnet eftersom det har rätt till en vardag med båda sina föräldrar. Både pappor och mammor menade att idealet är ett närvarande och engagerat faderskap. Informanterna kontrasterade värdet av att ha en närvarande pappa med sina egna - både positiva och negativa - erfarenheter och kom fram till att barn behöver båda sina föräldrar i vardagen. Pappornas nära relationer till barnen under första året beskrevs som betydelsefulla för beslutet om växelvis boende. Hade man haft ett gemensamt engagemang i föräldraskapet från början verkade det omöjligt att välja att barnet skulle bo enbart med mamman.

Vissa föräldrar hade kärnfamiljen som ideal och beskrev växelvis boende som ett sätt att ”minimera skadan” av förlusten av kärnfamiljen. Fördelen var att barnet inte längre behövde utsättas för föräldrarnas konflikter. Barnet hade fått lyckligare föräldrar, som vissa föräldrar uttryckte det. Både mammor och pappor upplevde också att de nu kunde ge sina barn mer fokus och uppmärksamhet.

> ”Jag hinner vara en bättre förälder den veckan jag har L. Jag tror inte att skulle orka vara en bra mamma om jag hade henne heltid” (mamma A7)

En potentiell nackdel med detta var att en del föräldrar märkte att de lättare gav efter för barnets tjat eller höll mindre strikt på sina vanliga regler.

> ”Man blir så glad över att se honom så då tänjer man lite på sina principer.” (Mamma A8)

Gör vi rätt?

> ”Min största oro är ju hur man kan göra växelvis boende bra” (Pappa B8)

Föräldrarna beskrev hur de emellanåt utvärderade sina barns beteende. De funderade över hur boendet påverkade barnet och om det krävdes förändringar av schemat. Exempel på anpassningar var att träffa barnen en extra gång under tiden hos den andra föräldern, eller att byta schema för att minska tiden barnet var borta från respektive förälder. Man kunde också välja längre perioder för att minska antalet separationer. Några mammor pratade om hur de ansträngt sig för att underlätta barnets anknytning till dem och några pappor upplevde att deras ex-partners (-kvinnor) försökte få mer tid med barnet på grund av anknytning mellan barn och mor. Dessa pappor var inte alltid övertygade om att det viktigaste var mer tid med mamman.

> ”[Mamman] har tänkt mycket på anknytning, hon har varit mer orolig än mig att anknytningen skulle bli sämre for att hon inte träffar honom lika mycket. Min oro har varit mindre om anknytning men mer om att han inte skulle ha det bra, hur ledsen han skulle bli”. (Pappa, B6)

Många föräldrar har sökt rådgivning kring hur de bäst skulle organisera barnets boende efter separationen. En majoritet av föräldrarna tolkade dock sina barns reaktioner och beteenden som normala och såg tecken på att barnen anpassat sig. Några föräldrar beskrev oro för reaktioner hos barnen och var tveksamma på om boendeformen passade barnet eller om den andra föräldern var tillräckligt lyhörd eller stabil. Ytterligare några föräldrar berättade om oroande reaktioner eller dåliga förhållanden i barnets andra hem utan att ifrågasättande boendeformen, kanske för att de såg få utsikter att förändra barnets boende.

En majoritet av informanterna beskrev det som smärtsamt att missa hälften av barnets liv, även om de ansåg att växelvis boende var det bästa. Vissa uttryckte sorg över att barnet var tvunget att bo på två ställen. Några beskrev att barnet inte ville prata med dem om de ringde eller möttes när barnet var hos den andra föräldern.

Växelvis förälder - alltid fri- aldrig fri

Växelvis boende ställer speciella krav på föräldraskapet. Trots att föräldrarna inte längre lever i en parrelation, betraktas föräldraskapet som en gemensam uppgift. Samarbetet ansågs nödvändigt både av praktiska skäl och för att underlätta för barnet. Samarbetsambitionerna sträckte sig från gemensamma middagar varje vecka till att arrangera födelsedagskalas ihop någon gång per år. Vissa

föräldrar kommunicerade enbart per e-post eller sms. men de flesta hade mycket kontakt, med flera uppdateringar varje vecka.

> ”Så det känns inte som om 50 % av barnens liv är helt bortklippt liksom, det kan man tänka sig att det kan vara om man inte pratar med varandra. Utan man är hyfsat delaktig i hur det är med dom när dom är hos den andra.” (Mamma, A9)

För de flesta föräldrarna innebar växelvis boende samarbete i föräldraskapet både nu och i framtiden. Många ansåg det självklart att bo nära den andra föräldern under hela barnets uppväxt. Trots fortsatt samarbete och kontakt talade många om lättnaden över att vara fri att utveckla sitt eget föräldraskap utan kompromisser. Denna frihet ansågs underlätta föräldra-barn-relationen och flera deltagare upplevde att såväl deras egen som den andra förälderns relation med barnet hade förbättrats efter separationen.

Diskussion

I denna rapport sammanfattas resultaten från forskningsprojektet Elvis kring barn och ungas hälsa och välbefinnande i växelvis boende. Studierna i Elvis-projektet har, så långt det är möjligt utifrån idag befintliga material, visat att växelvis boende för svenska skolbarn och tonåringar är vanligt och att dessa barn rapporterar relativt god hälsa och gott välbefinnande. Att studera samband mellan barns välbefinnande och olika boendeformer efter föräldrars separation innebär dock metodologiska utmaningar eftersom det är svårt att ta hänsyn till alla de faktorer som ligger bakom ett beslut om boendeform för barnen. Ingen av de redovisade studierna har använt en metodik som på ett invändningsfritt sätt hanterar dessa problem. Därför är ett av de viktigaste resultaten av Elvis-projektet att peka på ett stort behov av fortsatt forskning. Detta gäller longitudinella studier för barn i skolåldern men framför allt studier kring de yngsta barnen. Där har Elvis-projektet hittills genomfört få studier och även den internationella forskningen är begränsad. Vetenskaplig vägledning för hur boendet ska ordnas för yngre barn, framför allt i åldern 0-3 år, saknas idag.

Späd- och förskolebarn

I den intervjustudie som här presenterats (Bergström, Sarkadi, et al., Manuskript; Fransson, Sarkadi, et al., Manuskript), liksom i en norsk studie, (Skjørten, Barlindhaug, & Lidén, 2007) rapporterar de flesta föräldrar med barn 0-4 år i växelvis boende att det fungerar väl både för barnen och dem själva. Även studien av psykisk hälsa hos 2-7-åringar (Bergström, Hjern, et al., Manuskript) indikerar att barnen i växelvis boende har likvärdig psykisk hälsa med dem i kärnfamilj.

Skolbarn

Med den begränsning tvärsnittsstudier har, tyder ingen av studierna på skolbarn i Elvis på att barns hälsa skulle vara *sämre* i växelvis boende än i boende enbart med den ena föräldern. I sju av studierna visar resultaten att barn i växelvis boende har bättre psykisk hälsa eller psykiskt välbefinnande än jämnåriga som bor bara med en förälder (Bergström, 2012; Bergström et al., 2015; Bergström et al., 2013; Fransson, Brolin Låftman, et al., Manuskript; Fransson et al., 2015; Låftman et al., 2014; Turunen et al., Manuskript). Barn som bor enbart med en förälder, rapporterar också oftare än barn i växelvis boende att de varit utsatta mobbning (Bergström, 2012). Den internationella litteraturen ger en liknande bild där hälsan är bättre eller ungefär lika hos barn i växelvis boende jämfört med i boende med enbart en förälder (Nielsen, 2013a, 2013b, 2014; Vanassche, Sodermans, Matthijs, & Swicegood, 2013; Westphal & Monden, 2015).

Det finns flera faktorer som kan tänkas förklara att barn i växelvis boende överlag verkar ha större chans till god hälsa än barn som bor enbart med en förälder. Det kan hänga ihop med de skillnader i ekonomiska och materiella resurser som ses mellan grupperna (Fransson, Brolin Laftman, et al.,

Manuskript). Men även i studier med god kontroll för socioekonomiska faktorer mår barn i växelvis boende bättre än de som enbart bor med en förälder (Fransson et al., 2015; Turunen et al., Manuskript), varför det är rimligt att spekulera i andra fördelar med växelvis boende. En möjlig förklaring skulle kunna vara att barn i växelvis boende har tillgång till och stöd från båda sina föräldrar (Brolin Låftman & Östberg, 2006; Fabricius & Luecken, 2007). Barn i växelvis boende har oftare en god relation till båda sina föräldrar än de som bor enbart eller mest hos en förälder (Bergström, 2012; Bjarnason & Arnarsson, 2011; Låftman et al., 2014). En engagerad och delaktig pappa har i studier visat sig ha betydelse för både hälsa, utveckling och skolprestationer (Sarkadi, Kristiansson, Oberklaid, & Bremberg, 2008), och växelvis boende ger fler fäder en chans att vara en sådan pappa.

Många av de redovisade studierna visar att barn i kärnfamilj har den bästa hälsan, i Sverige såväl som i andra länder. I tre av studierna rapporterar barn och unga i växelvis boende lägre välbefinnande eller mer ohälsa än sina jämnåriga i kärnfamilj (Bergström et al., 2014; Bergström et al., 2015; Bergström et al., 2013; Låftman et al., 2014). När det gäller hälsovanor visade en studie att barn i kärnfamiljer hade de mest gynnsamma hälsovanorna medan barn i växelvis boende hade de mest gynnsamma vanorna av skolbarnen med särboende föräldrar (Bergström, 2012). I ett annat material var det ingen skillnad mellan växelvis boende och barn i kärnfamilj, medan gruppen boende enbart med en oftare var rökare (Fransson, Brolin Laftman, et al., Manuskript).

Att unga i växelvis boende mår sämre än kärnfamiljsbarnen kan naturligtvis bero på att föräldraseparationen i sig ofta innebär en påfrestning för barn (Bjarnason et al., 2012; Ängarne-Lindberg & Wadsby, 2009). En annan möjlig förklaring är att det finns väsentliga skillnader i förekomst av riskfaktorer för psykisk ohälsa mellan de familjer som separerar och de som fortsätter att leva tillsammans. Sådana faktorer kan till exempel vara låg utbildningsnivå och sämre fysisk och psykisk hälsa hos föräldrarna (P. R. Amato, 2010; Wade & Pevalin, 2004).

Möjligen mer överraskande är att det i flera av studierna inte framkommer någon väsentlig skillnad i hälsoutfall mellan barn och unga i växelvis boende och i kärnfamilj. Att barn i växelvis boende *kan* må lika bra som de i kärnfamilj pekar på att barn, trots de påfrestningar det innebär att uppleva en föräldraseparation och att flytta mellan två hem, vanligen klarar av detta utan negativa hälsokonsekvenser. I svenska studier framkommer att en majoritet av barnen har regelbunden kontakt med båda föräldrarna, även om föräldrarna inte bor tillsammans, (Bergström et al., 2013). Dock skattar barn i växelvis boende överlag sina relationer till föräldrarna mer positivt än de som bor

bara med den ena föräldern (Bergström, 2012; Låftman et al., 2014).

I den överlägset största av de svenska studierna, den nationella klassrumsundersökningen Grodan från 2009, finns en intressant skillnad i välbefinnande mellan barn i årskurs 6 och årskurs 9 som bor växelvis. De äldre barnens välbefinnande liknade här det hos kärnfamiljsungdomarna medan välbefinnandet hos barnen i årskurs sex var närmare det hos barnen som bodde bara med en förälder (Bergström et al., 2013). Studiepopulationens storlek och design gör att denna antydan om att yngre skolbarn i växelvis boende kan ha lägre välbefinnande än de äldre i boendeformen bör tas på allvar. Den bör också följas upp med ytterligare forskning, trots att detta mönster inte identifierats i relation till psykisk ohälsa eller psykosomatiska symtom i Grodan-studien eller i någon av de andra svenska studierna.

Flickor och pojkar

Tidigare studier har ibland visat skillnader mellan flickors och pojkars reaktioner efter en föräldraseparation. Exempelvis att pojkar kan löpa ökad risk psykisk ohälsa (Malone et al., 2004; E. Spruijt & Duindam, 2005) medan andra studier visar mer negativa konsekvenser för flickor, antingen genom att förlora en fadersfigur (Nielsen, 2011a) eller förlust av modern i hemmet (Naevdal & Thuen, 2004). Internationellt sett är växelvis boende också något vanligare för pojkar än flickor (Kitterod & Lyngstad, 2014; Melli & Brown, 2008). Resultaten från Elvis-projektet visar dock att boendeformen är ungefär lika vanlig för barn av båda könen och att hälsan och välbefinnandet är likartat hos svenska pojkar och flickor i växelvis boende.

Forskning som grund för beslut om boendeform för enskilda barn

Forskning kan tillföra generell kunskap om barn i växelvis boende. För att avgöra vilken boendeform som passar ett enskilt barn måste dock förutsättningarna för just det barnet bedömas. Betydelsen av konflikter mellan föräldrarna har till exempel inte undersökts i Elvis-projektets studier. I en nederländsk studie tog man dock hänsyn till konfliktnivån och fann likväl att barn i växelvis boende mådde bättre än de som bodde bara med en förälder. Författarna konkluderade att föräldrars konflikter påverkade barnen likartat oavsett boendeform (Westphal & Monden, 2015). Hur konflikter mellan föräldrarna påverkar barn olika boendeformer behöver dock studeras mer för att säkra slutsatser ska kunna dras. Andra faktorer som behöver vägas in i ställningstagandet till barnets boende är till exempel om det förekommit våld mellan föräldrarna eller gentemot barnet, omsorgssvikt, fysisk eller psykisk misshandel, gatekeeping från en förälder, svåra samarbetsproblem och konflikter eller bristande förutsättningar som att föräldrarna bor mycket långt ifrån varandra. Även barnets egna förutsättningar behöver vägas in som till exempel ålder, utvecklingsnivå, förmåga

att uttrycka sig och kommunicera, kvaliteten i föräldrarelationerna eller särskilda behov som till exempel funktionshinder (Austin, Fieldstone, & Pruett, 2013; Pruett, Arthur, & Ebling, 2007; Pruett, Cowan, Cowan, & Diamond, 2012).

De australiska forskarna Jennifer McIntosh och Bruce Smyth föreslår att avvägningen kring barnets boende görs utifrån tre dimensioner av resurser; faktiska, utvecklingsmässiga och relationella (McIntosh & Smyth, 2012).

De faktiska resurserna utgörs av familjens sociala och ekonomiska situation. Exempel är faktorer som; om föräldrarna har möjlighet att bo nära varandra, har varsin bostad som rymmer barnet, ekonomiska resurser för att försörja barnet, arbetssituationer som möjliggör ett familjeliv och möjlighet att låta syskon följas åt och bo tillsammans.

De utvecklingsmässiga resurserna rör barnets personlighet och utvecklingsnivå. Frågor i denna dimension är till exempel; kan barnet kommunicera, göra sig förstått? Hur ser barnets känslomässiga trygghet och anknytningsrelationer ut? Hur vill barnets själv ha sin vardag? Trivs barnet i sina hem? Vad spelar barnet för roll i föräldrarnas relation och eventuella konflikt? Hur tillgodoses barnets behov bäst? På vilken kognitiv nivå befinner sig barnet och hur är dess uthållighet, stresstålighet och motståndskraft för påfrestningar? Har barnet någon funktionsnedsättning eller särskilda behov? Hur ser barnets syskonrelationer och relation till eventuella bonusföräldrar ut?

De relationella resurserna rör föräldrarnas; förmåga att tillgodose barnets behov, barnfokus, personliga mognad, fysiska och psykiska hälsa, ömsesidiga respekt, samarbetsklimat, konfliktnivå, flexibilitet, föräldrastil, nätverk, värderingar, känslomässiga tillgänglighet och om det förekommit våld inom familjen.

Metodologiska svårigheter och behov av ytterligare forskning

I de studier av barn i växelvis boende som hittills genomförts, kan man inte tala om orsaker, effekter eller konsekvenser av växelvis boende för barn. Det man kunnat påvisa är istället *samband* mellan boendeform och barns hälsa och välbefinnande, inte vad som ligger till grund för sambanden eller någon riktning i orsak och verkan. För att kunna dra sådana slutsatser krävs longitudinella studier där man följer familjer under lång tid, så att man kan beskriva förändringar före och efter separationen. Stora uppföljningsstudier som följer barns utveckling och psykiska hälsa på det sättet, så kallade *kohort-studier*, finns i många europeiska länder och i till exempel Danmark och Norge. Det finns

därför förhoppningar att sådana studier av växelvis boende kommer att genomföras under de närmaste åren. Eftersom växelvis boende är mindre vanligt i andra länder än Sverige vore dock idealet att en longitudinell undersökning gjordes även här.

I de svenska studierna av skolbarn har man ofta tagit hänsyn till att det ofta finns strukturella skillnader mellan familjer i olika boendeformer. Exempelvis är andelen välutbildade föräldrar högre för barn i växelvis boende än för dem som bor med bara en förälder (W. Bakker & Mulder, 2013; Fransson et al., 2015; Kitterod & Lyngstad, 2014). De rapporterade skillnaderna i barns hälsa mellan olika boendeformer gäller alltså även när hänsyn tagits för sådana bakgrundsvariabler. Trots det är det möjligt att en del av de identifierade skillnaderna ändå i någon mån speglar strukturella skillnader. Det är helt enkelt inte möjligt att kontrollera för alla nivåer av detta. Skillnaderna i välbefinnande *kan* alltså bero på att barnen i växelvis boende har och *har haft* bättre förutsättningar under hela sin uppväxt, då deras föräldrar överlag har en bättre socioekonomisk status än föräldrarna med ensamt ansvar.

Ökningen av andelen barn som bor i växelvis boende är en av de största förändringarna i barns livsvillkor i Sverige under de senaste åren. Det är också en förändring av en faktor i barns liv som är uppenbart påverkbar. Det finns således ett stor behov av ytterligare forskning för att fylla de kunskapsluckor som har identifierats i denna rapport.

För att besvara frågorna om vid vilken ålder och på vilket sätt växelvis boende är gynnsamt för barn behövs fler empiriska studier. Detta gäller särskilt studier av god metodologisk kvalitet för de yngsta barnen, framför allt i åldrarna 0-3 år.

Mer forskning behövs också för att undersöka boendeformer för barn med särskilda omständigheter, för att ge ett bättre underlag för beslut om boende för enskilda barn. Det kan till exempel gälla sårbarhet på grund av föräldrars konflikter, oförmåga att samarbeta och kommunicera eller barn med psykiska funktionshinder eller annan särskild sårbarhet.

Avslutningsvis kan konstateras att ingen av studierna i Elvis-projektet tyder på att barns hälsa skulle vara *sämre* i växelvis boende än i boende enbart med en förälder.

Referenser

Amato, P. R. (1993). Children Adjustment to Divorce - Theories, Hypotheses, and Empirical Support. *Journal of Marriage and the Family, 55*(1), 23-38. doi: Doi 10.2307/352954

Amato, P. R. (2010). Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments. *Journal of Marriage and Family, 72*(3), 650-666. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x

Amato, P. R. (2012). The well-being of children with gay and lesbian parents. *Social Science Research, 41*(4), 771-774.

Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review, 66*(6), 900-921. doi: Doi 10.2307/3088878

Austin, W. G., Fieldstone, L., & Pruett, M. K. (2013). Bench Book for Assessing Parental Gatekeeping in Parenting Disputes: Understanding the Dynamics of Gate Closing and Opening for the Best Interests of Children. *Journal of Child Custody, 10*(1), 1-16. doi: 10.1080/15379418.2013.778693

Bakker, W., & Karsten, L. (2013). Balancing paid work, care and leisure in post-separation households: A comparison of single parents with co-parents. *Acta Sociologica, 56*(2), 173-187.

Bakker, W., & Mulder, C. H. (2013). Characteristics of post-separation families in the Netherlands: shared residence versus resident mother arrengements. *GeoJournal, 78*, 851-866.

Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analytic review. *Journal of Family Psychology, 16*(1), 91-102. doi: Doi 10.1037//0893-3200.16.1.91

Bergström, M. (2012). Barn med växelvis boende. In M. Berlin (Ed.), *Skolans betydelse för barns och ungas psykiska hälsa – en studie baserad på den nationella totalundersökningen i årskurs 6 och 9 hösten 2009*: Socialstyrelsen.

Bergström, M., Fransson, E., Hjern, A., Köhler, L., & Wallby, T. (2014). Mental health in Swedish children living in joint physical custody and their parents' life satisfaction: A cross-sectional study. *Scandinavian Journal of Psychology, 55*(5), 433-439. doi: 10.1111/sjop.12148

Bergström, M., Fransson, E., Modin, B., Berlin, M., Gustafsson, P. A., & Hjern, A. (2015). Fifty moves a year: is there an association between joint physical custody and psychosomatic problems in children? *Journal of Epidemiology and Community Health, 69*(8), 769-774. doi: 10.1136/jech-2014-205058

Bergström, M., Hjern, A., & Fransson, E. (Manuskript). Children with two families-psychological problems in relation to living arrangements in Nordic 2-7 year olds

Bergström, M., Modin, B., Fransson, E., Rajmil, L., Berlin, M., Gustafsson, P. A., & Hjern, A. (2013). Living in two homes-a Swedish national survey of wellbeing in 12 and 15 year olds with joint physical custody. *BMC Public Health, 13*(1), 868. doi: 10.1186/1471-2458-13-868

Bergström, M., Sarkadi, A., Hjern, A., & Fransson, E. (Manuskript). On the move - How do parents deal with JPC for their 0-4 year olds? .

Bjarnason, T., & Arnarsson, A. M. (2011). Joint Physical Custody and Communication with Parents: A Cross-National Study of Children in 36 Western Countries. *Journal of Comparative Family Studies, 42*(6), 871-+.

Bjarnason, T., Bendtsen, P., Arnarsson, A. M., Borup, I., Iannotti, R. J., Lofstedt, P., . . . Niclasen, B. (2012). Life Satisfaction Among Children in Different Family Structures: A Comparative Study of 36 Western Societies. *Children & Society, 26*(1), 51-62. doi: DOI 10.1111/j.1099-0860.2010.00324.x

Botterman, S., Sodermans, A. K., & Matthijs, K. (2015). The social life of divorced parents. Do custody arrangements make a difference in divorced parents' social participation and contacts? *Leisure Studies, 34*(4), 487-500. doi: 10.1080/02614367.2014.938768

Brolin Låftman, S., & Östberg, V. (2006). The pros and cons of social relations: an analysis of adolescents' health complaints. *Social Science and Medicine, 63*(3), 611-623. doi: 10.1016/j.socscimed.2006.02.005

Cooper, C., Bebbington, P. E., Meltzer, H., Bhugra, D., Brugha, T., Jenkins, R., . . . King, M. (2008). Depression and common mental disorders in lone parents: results of the 2000 National Psychiatric Morbidity Survey. *Psychol Med, 38*(3), 335-342. doi: 10.1017/s0033291707001493

Daly, M. (2011). What Adult Worker Model? A Critical Look at Recent Social Policy Reform in Europe from a Gender and Family Perspective. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, 18*(1), 1-23. doi: 10.1093/sp/jxr002

Fabricius, W. V., & Luecken, L. J. (2007). Postdivorce Living Arrangements, Parent Conflict, and Long-Term Physical Health Correlates for Children of Divorce. *Journal of Family Psychology, 21*, 195-205.

Fokkema, T. (2002). Combining a job and children: contrasting the health of married and divorced women in the Netherlands? *Soc Sci Med, 54*(5), 741-752.

Fransson, E., Brolin Laftman, S., Bergström, M., Hjern, A., & Östberg, V. (Manuskript). Children's living conditions in joint physical custody – the Swedish example.

Fransson, E., Folkesson, L., Bergström, M., Östberg, V., & Lindfors, P. (2014). Exploring salivary cortisol and recurrent pain in mid-adolescents living in two homes. *BMC Psychology, 2*(46). doi: 10.1186/s40359-014-0046-z

Fransson, E., Sarkadi, A., Hjern, A., & Bergström, M. (Manuskript). "Why should they live more with one of us when they are children to us both?" - Parents' motives for practicing equal joint physical custody after separation for children 0-4 years of age.

Fransson, E., Turunen, J., Hjern, A., Östberg, V., & Bergström, M. (2015). Psychological complaints among children in joint physical custody and other family types: Considering parental factors. *Scandinavian Journal of Public Health*. doi: 10.1177/1403494815614463

Fritzell, S., & Burstrom, B. (2006). Economic strain and self-rated health among lone and couple mothers in Sweden during the 1990s compared to the 1980s. *Health Policy, 79*(2-3), 253-264. doi: 10.1016/j.healthpol.2006.01.004

Fritzell, S., Vannoni, F., Whitehead, M., Burstrom, B., Costa, G., Clayton, S., & Fritzell, J. (2012). Does non-employment contribute to the health disadvantage among lone mothers in Britain, Italy and Sweden? Synergy effects and the meaning of family policy. *Health Place, 18*(2), 199-208. doi: 10.1016/j.healthplace.2011.09.007

Försäkringskassan. (2013). *De jämställda föräldrarna. Vad ökar sannolikheten för ett jämställt föräldrapenninguttag?*. Försäkringskassan.

Goodman, R. (2001). Psychometric properties of the strengths and difficulties questionnaire. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 40*(11), 1337-1345.

Gähler, M. (1998). *Life After Divorce. Economic, Social and Psychological Well-being among Swedish Adults and Children Following Family Dissolution.* (PhD), Stockholm University, Stockholm. (32)

Haavind, H. (2011). Loving and caring for small children. *Nordic Psychology, 63*(2), 24-48. doi: 10.1027/1901-2276/a000031

Hagquist, C. (2008). Psychometric Properties of the PsychoSomatic Problems Scale: A Rasch Analysis on Adolescent Data. *Social Indicators Research, 86*(3), 511-523. doi: 10.1007/s11205-007-9186-3

Heide Ottosen, M., & Stage Hansen, S. M. (2012). Delebørn i tal. En analyse af skilsmissebørns samvær baseret på SFI's børneforløbsundersøgelse *SFI rapport - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 12:16* (pp. 111). København: SFI rapport - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

http://www.kidscreen.de. KIDSCREENS webplats

Juby, H., Le Bourdais, C., & Marcil-Gratton, N. (2005). Sharing roles, sharing custody? Couples' characteristics and children's living arrangements at separation. *Journal of Marriage and Family, 67*(1), 157-172. doi: DOI 10.1111/j.0022-2445.2005.00012.x

Kaspiew, R., Gray, M., Weston, R., Moloney, L., Hand, K., & Lixia, Q. (2011). The AIFS evaluation of the 2006 family law reforms: A summary *Family Matters* (Vol. 86, pp. 8-18): Australian Institute of Family Studies.

Kitterod, R. H., & Lyngstad, J. (2014). Characteristics of parents with shared residence and father sole custody. Evidence from Norway 2012 *Discussion Papers.* Norway.

Klinth, R. (2008). The best of both worlds? Fatherhood and Gender Equality in Swedish Paternity Leave Campaigns, 1976–2006. *Fathering, 6*(1), 20-38.

Lansford, J. E. (2009). Parental Divorce and Children's Adjustment. *Perspectives on Psychological Science, 4*(2), 140-152.

Låftman, S. B., Bergström, M., Modin, B., & Östberg, V. (2014). Joint physical custody, turning to parents for emotional support, and subjective health: A study of adolescents in Stockholm, Sweden. *Scand J Public Health, 42*(5), 456-462. doi: 10.1177/1403494814526798

Malmberg, M., Rydell, A.-m., & Smedje, H. (2003). Validity of the Swedish version of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ-Swe). *Nordic Journal of Psychiatry, 57*(5), 357-363. doi: doi:10.1080/08039480310002697

Malone, P. S., Lansford, J. E., Castellino, D. R., Berlin, L. J., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (2004). Divorce and Child Behavior Problems: Applying Latent Change Score Models to Life Event Data. *Structural equation modeling : a multidisciplinary journal, 11*(3), 401-423. doi: 10.1207/s15328007sem1103_6

Malterud, K. (2012). Systematic text condensation: A strategy for qualitative analysis. *Scandinavian Journal of Public Health, 40*(8), 795-805. doi: Doi 10.1177/1403494812465030

McIntosh, J. E., & Smyth, B. (2012). Shared time parenting: An evidence based matrix for evalutating risk. In K. F. Kuehnle & L. M. Drozd (Eds.), *Parenting plan evalutations. Applied research for the family court.* (pp. 155-187). New York: Oxford University Press.

Melli, M., & Brown, P. (2008). Exploring a new family form - The shared time family. *International Journal of Law, Policy and the Family, 22*, 231-269.

Mellström, U. (2006). Nytt faderskap i skärningspunkten mellan produktion och reproduktion? [New fatherhood in the intersection of production and reproduction]. *Socialvetenskaplig tidskrift, 2*.

Naevdal, F., & Thuen, F. (2004). Residence arrangements and well-being: A study of Norwegian adolescents. *Scandinavian Journal of Psychology, 45*, 363-371.

Nielsen, L. (2011a). Divorced Fathers and Their Daughters: A Review of Recent Research. *Journal of Divorce & Remarriage, 52*(2), 77-93. doi: 10.1080/10502556.2011.546222

Nielsen, L. (2011b). Shared Parenting After Divorce: A Review of Shared Residential Parenting Research. *Journal of Divorce & Remarriage, 52*(8), 24p. doi: 10.1080/10502556.2011.619913

Nielsen, L. (2013a). Shared Residential Custody: Review of the Research (Part I of II). *AMERICAN JOURNAL OF FAMILY LAW, 27*, 61-71.

Nielsen, L. (2013b). Shared Residential Custody: Review of the Research (Part II of II). *AMERICAN JOURNAL OF FAMILY LAW, 27*, 123-137.

Nielsen, L. (2014). Shared Physical Custody: Summary of 40 Studies on Outcomes for Children. *Journal of Divorce & Remarriage, 55*(8), 613-635. doi: 10.1080/10502556.2014.965578

OECD. (2014). Labour force participation rate by sex, 15+,15-64 and 15-24 years old. from http://www.oecd.org/gender/data/labourforceparticipationbysex15and15-24yearsold.htm

Peacey, V., & Hunt, J. (2008). *Problematic Contact after Separation and Divorce? A National Survey of Parents*. London: Gingerbread.

Pruett, M. K., Arthur, L. A., & Ebling, R. (2007). The Hand that Rocks the Cradle: Maternal Gatekeeping After Divorce. *Pace Law Review, 27*.

Pruett, M. K., Cowan, P. C., Cowan, P. A., & Diamond, J. S. (2012). Supporting father involvement in the context of separation and divorce. In K. F. Kuehnle & L. M. Drozd (Eds.), *Parenting plan evalutations. Applied research for the family court.* (pp. 123-151). New York: Oxford University Press.

Ravens-Sieberer, U., Gosch, A., Rajmil, L., Erhart, M., Bruil, J., Power, M., . . . Grp, K. (2008). The KIDSCREEN-52 quality of life measure for children and adolescents: Psychometric results from a cross-cultural survey in 13 European countries. *Value in Health, 11*(4), 645-658. doi: DOI 10.1111/j.1524-4733.2007.00291.x

Regeringens proposition 1975/76:170 (1976).

Regeringsproposition 1997/98:7 Vårdnad boende umgänge. (1997). Stockholm: Regeringskansliet.

Rejmer, A. (2003). *Vårdnadstvister: en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa. [Custody disputes : a socio-legal study of the role of district courts in the handling of custody disputes with the child's best interest as a base].* Lunds Universitet, Lund.

Ringbäck Weitoft, G. (2003). *Lone parenting, socioeconomic conditions and severe ill-health: longitudinal register-based studies* (Doctoral), Umeå University.

Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., & Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: a systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica, 97*(2), 153-158.

SCB. (2009). Växelvis boende ökar bland skilsmässobarn. [Joint physical custody increases among children of divorced parents] *Welfare-Worklife, demography and welfare* (Vol. 4). Stockholm: SCB.

SCB. (2012). Hushållens ekonomiska standard [Economic standard for households] Retrieved Oct 1, 2013, from http://www.scb.se/Statistik/HE/HE0103/_dokument/Hush_ek_standard_2012.pdf.

SCB. (2014). Olika familjer lever på olika sätt : om barns boende och försörjning efter en separation. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

SCB. (2015). Undersökningarna av barns levnadsförhållanden. Hämtad 2015-06-12., 2015, från http://www.scb.se/le0106/#_

Skjørten, K., Barlindhaug, R., & Lidén, H. (2007). *Delt bosted for barn [Shared residence for children]*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Smedje, H., Broman, J. E., Hetta, J., & von Knorring, A. L. (1999). Psychometric properties of a Swedish version of the “Strengths and Difficulties Questionnaire”. *European Child and Adolescent Psychiatry, 8*(2), 63-70. doi: 10.1007/s007870050086

Sodermans, A. K., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2013). Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic Research, 28*, 821-848. doi: Artn 29 Doi 10.4054/Demres.2013.28.29

Spruijt, E., & Duindam, V. (2005). Problem behavior of boys and young men after parental divorce in the Netherlands. *Journal of Divorce and Remarriage, 43*, 141-156.

Spruijt, E., & Duindam, V. (2009). Joint Physical Custody in The Netherlands and the Well-Being of Children. *Journal of Divorce & Remarriage, 51*(1), 65-82. doi: 10.1080/10502550903423362

Socialstyrelsen. (2011). Familjerätten och barnet i vårdnadstvister. Uppföljning av hur 2006 års vårdnasreform har slagit igenom i socialtjänstens arbete. [*Family law and children in custody disputes. Follow-up of how the 2006 custody reform has had an impact in social service work.*]. Stockholm, Sweden.

SOU. (2011). *2011:51 Fortsatt föräldrar - om ansvar, ekonomi och samarbete för barnets skull.* Stockholm: Fritze. Hämtad från http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/170332.

Turunen, J., Bergström, M., & Fransson, E. (Manuskript). Children’s self-esteem in relation to living arrangements after a parental separation.

University of Oxford, D. o. S. P. a. I. (2011) Caring for children after parental separation: would legislation for shared parenting help? *: Vol. 7. Family Policy Briefing* Oxford: Oxford Centre for Family, Law and Policy,.

Wade, T. J., & Pevalin, D. J. (2004). Marital Transitions and Mental Health. *Journal of Health and Social Behavior, 45*(2), 155-170. doi: 10.1177/002214650404500203

Vanassche, S., Sodermans, A. K., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2013). Commuting between two parental households: The association between joint physical custody and adolescent wellbeing following divorce. *Journal of Family Studies, 19*, 139-158. doi: 10.5172/jfs.2013.19.2.139

Wells, M. B., & Bergnehr, D. (2014). Families and family policies in Sweden. In M. Robila (Ed.), *Handbook of Family Policies Across the Globe* (pp. 488). New York, NY: Springer New York.

Wells, M. B., & Sarkadi, A. (2012). Do Father-Friendly Policies Promote Father-Friendly Child-Rearing Practices? A Review of Swedish Parental Leave and Child Health Centers. *Journal of Child and Family Studies, 21*(1), 25-31. doi: DOI 10.1007/s10826-011-9487-7

Westphal, S., & Monden, C. (2015). Shared residence for children of divorce: Testing the critics' concerns. In S. K. Westphal (Ed.), *Are the kids alright? Esseys on postdivorce residence arrangements and children's well-being*: Utrecht University.

Zabkiewicz, D. (2010). The mental health benefits of work: do they apply to poor single mothers? *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 45*(1), 77-87. doi: 10.1007/s00127-009-0044-2

Ängarne-Lindberg, T., & Wadsby, M. (2009). Fifteen years after parental divorce: mental health and experienced life-events. *Nordic Journal of Psychiatry, 63*(1), 32-43. doi: 10.1080/08039480802098386